

مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی: آزمون

تجربی نظریه ذینفعان و علامت‌دهی

رضا اسماعیل پور^۱ یاسر رضائی پیته نوئی^{۲*} محمد غلامرضا پور^۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۲/۰۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۱۵

چکیده

بر اساس نظریه ذینفعان و علامت‌دهی، مسئولیت اجتماعی شرکت ممکن است به رفع تعارضات میان ذینفعان و در نتیجه به حداکثر رساندن ثروت و سطح رفاه سهامداران منتج شود، یا محدود به رویه‌هایی برای مدیریت وجهه مدیران در محیط بازار به هزینه سهامداران گردد. از این رو هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی، با توجه به نظریه ذینفعان و علامت‌دهی، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. فرضیه تحقیق نیز با استفاده از نمونه‌ای متشکل از ۱۰۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ و با بهره‌گیری از مدل رگرسیون چندمتغیره لجستیک مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مطابق با نظریه ذینفعان بین افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی رابطه منفی معناداری وجود دارد. بعبارت دیگر هدف مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، رفع تعارضات میان ذینفعان و در نتیجه به حداکثر رساندن ثروت سهامداران بوده و موجب افزایش اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت می‌شود.

واژگان کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ضعف کنترل‌های داخلی، نظریه ذینفعان، نظریه علامت‌دهی.

^۱دانشیار مدیریت، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

Esmailpour@guilan.ac.ir

^۲استادیار حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. (نویسنده مسئول).

Rezaei.yasser@gmail.com

^۳دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حسابداری. Mohammad.gh5736@gmail.com

۱-مقدمه

مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و افشای آن نقش مهمی در تداوم فعالیت شرکت‌ها در جامعه دارد؛ زیرا همه شرکت‌ها ارتباط‌هایی با جامعه دارند و جامعه امکان بقای آن‌ها را در درازمدت فراهم می‌آورد. جامعه از فعالیت‌ها و رفتار شرکت‌ها بهره می‌گیرد. گسترش مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها بر این موضوع دلالت دارد که مسئولیت‌های شرکت‌ها از آنچه در گذشته بوده، یعنی "فراهم کردن پول برای سهامداران" فراتر رفته است. شرکت‌ها بایستی در برابر ذینفعان (سهامداران، مشتریان، کارکنان، عرضه‌کنندگان کالا، بانک‌ها، قانون‌گذاران، محیط و جامعه) پاسخگو باشند. به این ترتیب شرکت‌ها علاوه بر مسئولیت اقتصادی، باید در برابر مسائل اجتماعی احساس مسئولیت کنند (فخاری و همکاران، ۱۳۹۵). برخی از پژوهشگران بر این عقیده‌اند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت باعث عملکرد مالی بهتر شرکت، عدم تقارن اطلاعاتی کمتر و دسترسی آسان‌تر به منابع مالی و بهبود اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت می‌گردد (جو و هارجوتو، ۲۰۱۱؛ بنلیمی و بیتار، ۲۰۱۶؛ چو و همکاران، ۲۰۱۳؛ چنگ و همکاران، ۲۰۱۴؛ کیم و همکاران، ۲۰۱۷).

از طرفی ادبیات پژوهشی پیرامون کنترل‌های داخلی شرکت، رشد فزاینده‌ای را در سال‌های اخیر داشته‌اند؛ به‌طوری‌که اکثر آن‌ها به بررسی عوامل موثر بر ضعف کنترل‌های داخلی پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش‌ها باعث شناسایی عوامل تعیین‌کننده ضعف کنترل‌های داخلی شده است. پژوهش‌های پیشین معتقدند که ضعف کنترل‌های داخلی ارتباط معناداری با ویژگی‌های مختلف شرکت دارند؛ به‌طوری‌که شرکت‌های دارای ضعف‌های کنترل داخلی کوچک‌تر هستند، از بخش‌های عملیاتی بیشتری برخوردارند و سودآوری کمتری نیز دارند (برایان و لیلین، ۲۰۰۵؛ گی و مک وی، ۲۰۰۵؛ دوویل و همکاران، ۲۰۰۷). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که شرکت‌های دارای کنترل داخلی اثربخش، کمتر اقدام به گزارش ضعف‌های کنترل داخلی می‌کنند. به عنوان مثال، کمیته‌های حسابرسی مستقل، کمیته‌های حسابرسی دارای تخصص مالی و کمیته‌های حسابرسی بزرگ‌تر، ضعف‌های کنترل داخلی کمتری گزارش می‌نمایند (اشبِق-سکیف و همکاران، ۲۰۰۷؛ هویتاش و همکاران، ۲۰۰۹). همچنین شرکت‌های برخوردار از هیئت‌مدیره‌های مستقل‌تر و شرکت‌هایی که از زنان در ترکیب هیئت‌مدیره خود بهره می‌برند نیز کمتر از سایر شرکت‌ها اقدام به افشای ضعف‌های کنترل داخلی می‌کنند (لی و همکاران، ۲۰۰۷؛ رضائی پیتونه‌ئی و محسنی، ۱۳۹۷).

پژوهش حاضر نیز با افزودن مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت به عنوان یک عامل جدید در تعیین میزان اثربخشی کنترل داخلی به توسعه ادبیات پژوهشی فعلی کمک می‌نماید. لیکن بر اساس نظریه ذینفعان و علامت‌دهی، مسئولیت اجتماعی شرکت ممکن است به رفع تعارضات

میان ذینفعان و در نتیجه به حداکثر رساندن ثروت و سطح رفاه سهامداران منتج شود، یا محدود به رویه‌هایی برای مدیریت وجهه مدیران در محیط بازار به هزینه سهامداران گردد. لذا هدف اصلی این تحقیق بررسی رابطه بین افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی، با توجه به نظریه ذینفعان و علامت‌دهی، می باشد و در پی یافتن شواهد تجربی جهت پاسخ به این سوال اصلی تحقیق است که آیا بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس رابطه معناداری وجود دارد یا خیر؟ در صورت مثبت بودن پاسخ نوع رابطه چگونه است؟

تحقیق حاضر از این حیث دارای اهمیت است که در زمره نخستین تحقیقات داخلی می باشد که به بررسی این موضوع با توجه به نظریه ذینفعان و علامت‌دهی پرداخته و از این رو می‌تواند به گسترش ادبیات حسابداری در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، کمک شایانی نماید. در ادامه مبانی نظری و فرضیه پژوهش به بحث گرفته شده و سپس روش پژوهش و یافته‌ها ارائه خواهد شد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پذیرش دیدگاه شهروندی برای شرکت^۱ به عنوان عضوی از جامعه، مسئولیت پاسخگویی را از جهت افزایش شفافیت و گزارش‌دهی به همراه دارد. گزارش‌گری مسئولیت اجتماعی از مهمترین این ابزارهاست، که تبعات و تاثیرات متفاوتی را به همراه خواهد داشت. مسئولیت اجتماعی به معنی مسئولیت یا تعهد یک شخص یا سازمان در قبال مفاهیم اجتماعی از قبیل افراد یا محیط فیزیکی پیرامونش است (اسماعیل پور و همکاران، ۱۳۹۶). مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تأثیری بسزایی در کارکنان، سهامداران، جامعه، مشتریان، کیفیت محصولات و ... می‌گذارد و با توجه به هریک از این عوامل، پیامدهای گوناگونی برای شرکت و جامعه به همراه خواهد داشت (اسماعیل پور و همکاران، ۱۳۹۳). برخی از محققان بر این باورند که افشای گزارشگری مسئولیت اجتماعی منجر به عملکرد مالی بالاتر شرکت و در نهایت منجر به ارزش بالاتر شرکت (جو و هارجوتو، ۲۰۱۱؛ دارابی و همکاران، ۱۳۹۵)، پایداری سود (سیاسی و حسن‌زاده، ۱۳۹۵)، عدم تقارن اطلاعاتی کمتر (چو و همکاران، ۲۰۱۳)، دسترسی آسان‌تر به منابع مالی (چنگ و همکاران، ۲۰۱۴)، بهبود کارایی سرمایه‌گذاری (فخاری و همکاران، ۱۳۹۵) و اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت (کیم و همکاران، ۲۰۱۷) می‌گردد.

تئوری ذینفعان^۲ اظهار می‌دارد شرکت‌های خوب رابطه مطلوبی با سهامداران خود داشته و هدف از انجام کسب و کار را به حداکثر رساندن ارزش بلند مدت خود می‌دانند (دونالدسون و

¹ Corporate citizenship

² Stakeholder theory

پرستون، ۱۹۹۵؛ دارابی و همکاران، ۱۳۹۵). فرایند مسئولیت اجتماعی شرکتی نیز با ابعاد اخلاقی عملیات شرکت مرتبط بوده و پیوند نزدیکی با فرهنگ شرکت در انجام کسب و کار دارد. براساس تئوری ذینفعان، شرکت‌های دارای مسئولیت اجتماعی به دنبال افزایش سود بلندمدت، ایجاد اعتماد در سهامداران و انجام مسئولیت خود در قبال جامعه از طریق رفتارهای اخلاقی و شفاف هستند. همچنین، هدف مدیران از مبادرت به انجام مسئولیت اجتماعی شرکتی رفع تعارضات میان ذینفعان و در نتیجه به حداکثر رساندن ثروت سهامداران است (ینسن، ۲۰۰۱). بنابراین، این نگرش معتقد است که هدف مسئولیت اجتماعی شرکتی ارتقای سطح رفاه سهامداران است. کیم و همکاران (۲۰۱۲) و گراس-گیل و همکاران (۲۰۱۶) معتقدند که شرکت‌هایی با مسئولیت پذیری اجتماعی بالاتر، بیشتر از سایر شرکت‌ها اقدام به اعمال محدودیت بر مدیریت سود و در نتیجه تضمین صحت و شفافیت گزارشگری مالی خود می‌نمایند. مشارکت فعال در امر مسئولیت اجتماعی شرکتی باعث کاهش ریسک مالی برای شرکت می‌گردد (اورلیتزک و بنیامین، ۲۰۰۱) و باعث ایجاد ارزش می‌گردد (دنگ و همکاران، ۲۰۱۳؛ دارابی و همکاران، ۱۳۹۵). در صورتیکه شرکت‌های دارای مسئولیت اجتماعی شرکتی از عملیات تجاری پایداری برخوردار بوده و به دنبال بهبود کارایی عملیاتی و اثربخشی ساختار کنترل داخلی خود باشند، آنگاه انتظار می‌رود که رابطه منفی بین افشاء مسئولیت اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت وجود داشته باشد و این شرکت‌ها ضعف‌های کنترل داخلی کمتری را گزارش نمایند (کیم و همکاران، ۲۰۱۷). روی هم رفته، ادبیات پژوهش معتقد است که شرکت‌های دارای مسئولیت اجتماعی از استانداردهای اخلاقی بالایی برخوردار هستند و فرهنگ و حاکمیت اینگونه شرکت‌ها نقش بسزایی در تعیین خط مشی عملیاتی آن‌ها ایفا می‌نماید.

در مقابل، براساس تئوری علامت‌دهی^۱، شرکت‌ها به طور داوطلبانه اقدام به افشای اطلاعات خود به بازار سرمایه و در نتیجه جذب سرمایه‌گذاران و کسب شهرت می‌نمایند (ورچیا، ۱۹۸۳). از این رو، شرکت‌ها با مشارکت در مسئولیت اجتماعی و افشای اطلاعات خود اعلام می‌کنند که وضعیت آن‌ها از سایر رقبا بهتر است (ماهونی، ۲۰۱۲) و در نتیجه اقدام به جلب حمایت مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذاران می‌نمایند (شی، ۲۰۱۰). از طرفی شرکت‌ها ممکن است که با مقاصد فرصت‌طلبانه مبادرت به انجام مسئولیت اجتماعی شرکتی به نفع خود نمایند. به عنوان مثال، مدیران رده بالای شرکت ممکن است به جهت کسب شهرت، اقدام به مشارکت در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی به هزینه سهامداران نمایند (بارنئا و روبین، ۲۰۱۰). درکل، اقدامات مسئولیت اجتماعی یک شرکت یک تصمیم راهبردی محسوب می‌شود و ممکن

^۱ Signaling theory

است منتج به فزونی هزینه‌های مشارکت در اینگونه فعالیت‌ها از منافع حاصل از آن گردد. در صورتیکه فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها محدود به رویه‌هایی برای مدیریت وجه مدیران در محیط بازار به هزینه سهامداران گردد؛ آنگاه رابطه معناداری بین اینگونه مسئولیت‌ها و ضعف‌های کنترل داخلی شرکت مفروض نخواهد بود؛ یا انتظار می‌رود که رابطه مثبت بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت وجود داشته باشد (کیم و همکاران، ۲۰۱۷).

■ پیشینه تحقیق

هارجوتو (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان مسئولیت اجتماعی شرکت و تقلب شرکت، به بررسی تأثیر فرهنگ شرکت (اندازه‌گیری شده بوسیله مسئولیت اجتماعی شرکت) بر احتمال و شدت تقلب شرکت پرداخت. بر اساس نظریه توسعه اخلاقی در سازمان، این پژوهش، این فرضیه را مطرح می‌کند که شرکت‌های با فرهنگ سازمانی اخلاقی (اندازه‌گیری شده بوسیله فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت)، احتمال ارتکاب تقلب کمتری دارند. نتایج پژوهش نشان داد که شرکت‌های با مسئولیت اجتماعی بالاتر، احتمال و شدت تقلب شرکتی کمتری دارند. کیم و همکاران (۲۰۱۷) پژوهشی تحت عنوان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت و اثربخشی کنترل داخلی، طی دوره زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ برای ۱۵۹۶۱ سال-شرکت انجام دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که افشای مسئولیت اجتماعی باعث بهبود اثربخشی کنترل داخلی شرکت می‌گردد.

آپوهامی و تشکر (۲۰۱۷) پژوهشی تحت عنوان ویژگی‌های کمیته حسابرسی و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت، طی دوره زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۳ در کشور استرالیا انجام دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که بین اندازه، تعداد جلسات، استقلال و جنسیت کمیته حسابرسی و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، اما بین تخصص مالی کمیته حسابرسی و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه‌ای یافت نشد.

لیو و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی تأثیر نظارت خارجی بر رابطه بین کیفیت کارکنان با اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت‌های چینی پرداختند. نمونه آماری این پژوهش شامل ۱۵۲۲ شرکت-سال مشاهده طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ بوده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کیفیت کارکنان باعث بهبود اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت‌ها می‌گردد. علاوه بر این، آن‌ها دریافتند که تأثیر مثبت کیفیت کارکنان بر اثربخشی کنترل‌های داخلی در شرکت‌های دارای نظارت خارجی قوی‌تر به مراتب بیشتر از سایر شرکت‌ها است.

بنلیمی و بیتار (۲۰۱۶) در پژوهشی تحت عنوان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و کارایی سرمایه‌گذاری بیان کردند که طبق تئوری ذینفعان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها باعث

کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و افزایش منافع ذینفعان می‌شود. نتیجه پژوهش آن‌ها بیانگر این مطلب بود که افشای مسئولیت اجتماعی نقش مهمی را در کارایی سرمایه‌گذاری شرکت بازی می‌کند.

گو و همکاران (۲۰۱۶) طی پژوهشی ارتباط بین کیفیت کارکنان با نقاط ضعف کنترل‌های داخلی و تجدید ارائه صورت‌های مالی شرکت‌ها را بررسی نمودند. نتایج پژوهش نشان داد که شرکت‌های دارای کارکنان با کیفیت، از نقاط ضعف کنترل‌های داخلی و تجدید ارائه کمتری برخوردارند.

پارک و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان رابطه بین مسئولیت اجتماعی، اعتماد مشتری و شهرت شرکت‌های بزرگ به این نتیجه رسیدند که اقدامات مربوط به مسئولیت اجتماعی اثری مستقیم و مثبت با شهرت شرکت دارد.

یاتریدیس (۲۰۱۳) رابطه بین کیفیت افشای زیست‌محیطی و راهبری شرکتی را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که کیفیت بالای افشاهای زیست‌محیطی، نشان‌دهنده راهبری شرکتی مؤثر و کارا است و منجر به رویارویی با مشکلات کمتر در دستیابی به بازارهای سرمایه می‌شود.

رایس و وبر (۲۰۱۲) به بررسی عوامل تعیین‌کننده گزارشگری کنترل داخلی از جمله ویژگی‌های شرکت و عوامل حاکمیت شرکتی پرداختند. یافته‌های آن‌ها حاکی از این است که بین احتمال افشای ضعف‌های بااهمیت و حق الزحمه‌های غیرحسابرسی و اندازه موسسه حسابرسی رابطه منفی و بین افشای ضعف‌های بااهمیت کنترل داخلی و نابسامانی مالی، تغییر حسابرس و جایجایی مدیریت رابطه مثبت وجود دارد.

رضائی پیتنه‌نویی و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی رابطه بین کیفیت کارکنان با اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت و مطالعه اثر تعدیل‌کنندگی نظارت خارجی بر این رابطه پرداختند. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که کیفیت کارکنان شرکت، اثربخشی کنترل‌های داخلی را بهبود می‌بخشد. علاوه بر این، در شرکت‌هایی با نظارت خارجی قوی‌تر، کیفیت کارکنان تاثیر بیشتری بر اثربخشی کنترل‌های داخلی دارد.

رضائی پیتنه‌نویی و محسنی (۱۳۹۷) ارتباط بین جنسیت هیئت‌مدیره و ضعف کنترل داخلی را بررسی نمودند. برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از اطلاعات مالی ۸۷ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در فاصله زمانی بین سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فرضیه پژوهش حاکی از آن بود که بین جنسیت هیئت‌مدیره و ضعف کنترل داخلی شرکت‌ها رابطه منفی معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر، حضور زنان در هیئت‌مدیره ضعف کنترل داخلی شرکت را کاهش می‌دهد.

وکیلی‌فرد و حسین‌پور (۱۳۹۶) به بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که حسابداران با باورهای دینی بیشتر، دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به حسابداران با باورهای دینی کمتر دارند. علاوه بر این، حسابدارانی که مذهبی شناخته شدند (با توجه به شدت باورهای دینی) به مسئولیت‌پذیری اجتماعی در شرکت‌ها اهمیت بیشتری می‌دهند و در واقع تمایل بیشتری به رعایت اصول مسئولیت‌پذیری اجتماعی و رویه‌های آن در شرکت‌ها دارند.

حاجیها و چناری (۱۳۹۵) ارتباط بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با ریسک سقوط قیمت سهام شرکت‌ها را بررسی نمودند و دریافتند که با افزایش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، چولگی منفی بازده و در نتیجه ریسک سقوط قیمت سهام کاهش می‌یابد.

مهربان‌پور و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان تبیین رابطه متقابل بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نظام راهبری شرکتی با استفاده از معادلات هم‌زمان، به این نتیجه دست یافتند که شرکت‌ها برای ارسال علامت مثبت به بازار سرمایه می‌توانند نظام راهبری شرکتی خود را تقویت کنند که این امر موجب بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن‌ها خواهد شد. همچنین، با افشای بیشتر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و افزایش انتظار از آن‌ها، باید نظام راهبری شرکتی را تقویت کنند تا بتوانند سطح پاسخگویی مناسبی داشته باشند.

فخاری و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی تاثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت بر کارایی سرمایه‌گذاری پرداختند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که با افشای مسئولیت اجتماعی شرکت، عدم کارایی سرمایه‌گذاری کاهش و در نتیجه کارایی سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد. همچنین دریافتند که افشای مسئولیت اجتماعی به بهبود کارایی سرمایه‌گذاری در شرکت‌ها خواهد انجامید.

دارابی و همکاران (۱۳۹۵) ارتباط گزارشگری مسئولیت اجتماعی با ارزش و ریسک شرکت‌ها را مورد بررسی قرار دادند. بدین منظور داده‌های مربوط به ۲۷۶ سال-شرکت عضو بورس اوراق بهادار تهران برای دوره‌ی زمانی بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴ مورد آزمون قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که بین گزارشگری مسئولیت اجتماعی با ریسک رابطه منفی معنادار و ارزش شرکت رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

وحیدی الیزایی و فخاری (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی شرکت با استفاده از اطلاعات موجود از ۶۸ شرکت طی بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ انجام دادند. نتایج پژوهش آن‌ها بیانگر ارتباط مثبت و معنی‌داری بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت است.

حاجیها و محمدحسین نژاد (۱۳۹۴) به بررسی عوامل اثرگذار بر نقاط ضعف بااهمیت کنترل داخلی نمونه‌ای متشکل از ۹۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج

پژوهش بیانگر این بود که بین لگاریتم قیمت سهام در تعداد سهام، نسبت موجودی کالا به جمع کل دارایی و زیان با نقاط ضعف بااهمیت کنترل داخلی، رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد و تسعیر نرخ ارز، رشد درآمد، ارزش بازار بر ارزش دفتری، نمره Z آلتمن و جمع کل بدهی بر دارایی رابطه‌ای با نقاط ضعف بااهمیت کنترل داخلی ندارند.

۳- فرضیه‌های پژوهش

با توجه به مبانی نظری مطرح شده فوق و پیشینه پژوهش و پاسخ به این سوال که کدام نظریه (دینفعان یا علامت‌دهی) انگیزه افشاء مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد و همچنین بررسی رابطه بین افشاء مسئولیت اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت، فرضیه پژوهش به دو صورت زیر مطرح می‌شود:

نظریه دینفعان: بین افشاء مسئولیت اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت رابطه منفی معناداری وجود دارد.

نظریه علامت‌دهی: بین افشاء مسئولیت اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

۴- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی و از حیث هدف، کاربردی است که با استفاده از روش رگرسیون لجستیک چند متغیره به بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته می‌پردازد. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش را شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۶ تشکیل می‌دهد و نمونه انتخابی تحقیق نیز شرکت‌هایی می‌باشند که مجموعه شرایط زیر را دارا باشند:

۱- شرکت‌هایی که تاریخ پذیرش آنها در سازمان بورس اوراق بهادار قبل از سال ۱۳۹۲ بوده و تا پایان سال ۱۳۹۶ نیز در فهرست شرکت‌های بورسی باشند.

۲- به منظور افزایش قابلیت مقایسه، سال مالی آن‌ها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.

۳- طی سال‌های مذکور تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداده باشند.

۴- جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشند (شرکت‌های سرمایه‌گذاری به علت تفاوت ماهیت فعالیت با بقیه شرکت‌ها در جامعه آماری منظور نشدند).

پس از اعمال محدودیت‌های فوق تعداد ۱۰۷ شرکت طبق جدول (۱) به عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند. داده‌های تحقیق حاضر با مراجعه به صورت‌های مالی و یادداشت‌های توضیحی همراه صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران موجود

در سامانه کدال^۱، پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار و نرم‌افزار ره‌آورد نوین استخراج گردید. جهت تجزیه و تحلیل نهایی داده‌ها نیز از نرم افزارهای اقتصادسنجی Eviews استفاده شده است.

جدول (۱) - تعیین شرکت‌های نمونه

ردیف	شرح	تعداد شرکت‌ها
۱	کل شرکت‌هایی که تا پایان سال ۱۳۹۶ عضو بورس اوراق بهادار بودند.	۳۵۱
۲	از ابتدای سال ۱۳۹۱ در بورس اوراق بهادار پذیرفته نشده باشد و تا پایان سال ۱۳۹۶ از بورس خارج شده باشد.	(۶۷)
۳	سال مالی آن منتهی به پایان اسفندماه نباشد.	(۸۲)
۴	تغییر فعالیت و یا تغییر سال مالی داده باشد.	(۳۱)
۵	جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی باشد.	(۶۴)
۷	تعداد نمونه آماری انتخاب شده	۱۰۷

■ مدل و متغیرهای مورد استفاده پژوهش

با توجه به اینکه متغیر وابسته پژوهش (ضعف کنترل‌های داخلی) یک متغیر مجازی می‌باشد، لذا برای آزمون فرضیه پژوهش از مدل رگرسیون لجستیک زیر بکار گرفته شده توسط کیم و همکاران (۲۰۱۷) استفاده شده است:

$$ICW_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 CSR_{i,t} + \beta_2 FSIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 LOSS_{i,t} + \beta_5 DUAL_{i,t} + \beta_6 BSIZE_{i,t} + \beta_7 BIND_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

که در مدل فوق:

$ICW_{i,t}$ ، ضعف کنترل‌های داخلی شرکت i در سال t ؛

$CSR_{i,t}$ ، مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت i در سال t ؛

$FSIZE_{i,t}$ ، اندازه شرکت، معادل لگاریتم دارایی‌های پایان دوره شرکت i در سال t ؛

$LEV_{i,t}$ ، اهرم مالی شرکت i در سال t ؛

$LOSS_{i,t}$ ، زیان شرکت i در سال t ؛

$DUAL_{i,t}$ ، دوگانگی وظیفه مدیرعامل شرکت i در سال t ؛

$BSIZE_{i,t}$ ، اندازه هیئت مدیره شرکت i در سال t ؛

$BIND_{i,t}$ ، نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره شرکت i در سال t و $\varepsilon_{i,t}$ ، جزء خطای مدل

رگرسیون می‌باشد. در ادامه به معرفی هر یک از متغیرهای پژوهش پرداخته می‌شود.

¹ www.Codal.ir

■ متغیر وابسته

متغیر وابسته این پژوهش ضعف کنترل‌های داخلی (*ICW*) است که برای سنجش آن، از نقاط ضعف بااهمیت کنترل‌های داخلی استفاده می‌گردد که از گزارش حسابرسان مستقل به دست می‌آید. طبق چک لیست کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار، از سال ۱۳۹۱ به بعد حسابرس شرکت مکلف شده است که کنترل‌های داخلی شرکت را بررسی نموده و مواردی که حاکی از عدم رعایت یا عدم اجرای مطلوب کنترل‌های داخلی می‌باشد را در گزارش حسابرسی افشا کند. از این رو، مشابه با پژوهش حاجیها و همکاران (۱۳۹۶)، کال و همکاران (۲۰۱۷) و رضائی پیتهنوئی و محسنی (۱۳۹۷) چنانچه در گزارش حسابرس اشاره‌ای به ضعف کنترل داخلی شده باشد عدد ۱ و در غیراین صورت عدد ۰ به آن اختصاص داده می‌شود.

■ متغیر مستقل

متغیر مستقل این پژوهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت (*CSR*) است که برای اندازه‌گیری آن، مطابق با پژوهش‌های قبلی (جیاناراکیس، ۲۰۱۴؛ یوانو و سرافیم، ۲۰۱۲؛ القول و همکاران، ۲۰۱۶)، از چک لیست افشای مسئولیت اجتماعی استفاده گردید. به‌طوری‌که در این پژوهش، به پیروی از رضائی پیتهنوئی و عبداللهی (۱۳۹۷)، صفری گرابلی (۱۳۹۷) و مران‌جوری و علی‌خانی (۱۳۹۳)، از چک لیستی متشکل از ۳۹ مورد افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها که با محیط گزارشگری کشور سازگار بوده، استفاده شده است. سپس با مشاهده صورت‌های مالی، یادداشت‌های توضیحی و گزارش فعالیت هیئت مدیره شرکت‌های نمونه، وجود یا نبود اقلام موجود در چک لیست بررسی گردید. به‌طوری‌که در صورت وجود هر یک از این اقلام، امتیاز یک و در غیر این صورت امتیاز صفر برای شرکت مورد نظر لحاظ شده در صورت توقف تولید، شرکت یک امتیاز مسئولیت اجتماعی دریافت نمی‌نماید، بلکه در صورت افشای توقف تولید شرکت باید یک امتیاز مسئولیت اجتماعی دریافت نماید. مهم افشای مولفه‌های موجود در چک لیست می‌باشد؛ نه خود مولفه‌ها. یعنی در صورت افشای توقف تولید توسط شرکت و اطلاع آن به سایر ذینفعان، شرکت باید یک امتیاز مسئولیت اجتماعی دریافت نماید؛ ولی در صورت عدم افشای توقف تولید، امتیازی به شرکت تعاق نمی‌گیرد.

همچنین منظور از کلمه سایر در انتهای مولفه‌های هر عنوان کلی، این است که اگر موارد دیگری غیر از مولفه‌های بیان شده مربوط به آن عنوان، در گزارش هیئت مدیره افشا شده باشد؛ همگی به عنوان یک مولفه برای آن عنوان در نظر گرفته شده و به آن امتیاز ۱ اختصاص داده می‌شود. بعبارت دیگر سایر موارد غیر از مولفه‌های بیان شده مربوط به آن عنوان، هر کدام به

تنهایی جزء آیت‌های اصلی محسوب نشده و در کل به عنوان یک آیت اصلی برای آن عنوان محسوب می‌شوند (کردستانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ مران جوری و علی‌خانی، ۱۳۹۳). در نهایت، شاخص افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی هر شرکت از تقسیم جمع موارد افشاء شده بر کل موارد قابل افشاء بدست می‌آید. به طوری که:

$$CSR_{i,t} = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i}{\sum_{i=1}^m T_i}$$

که در آن:

$CSR_{i,t}$ = شاخص افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت i در سال t ،

Y_i = کلیه موارد افشاء که شرکت از آن امتیاز یک را گرفته و

T_i = کل موارد قابل افشاء می‌باشد.

عناوین کلی و مولفه‌های چک لیست مسئولیت‌پذیری اجتماعی بکار رفته در تحقیق، در جدول (۲) نشان داده شده است:

جدول (۲) - چک لیست مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت (منبع: مران جوری و علی‌خانی، ۱۳۹۳)

عنوان کلی	مولفه‌ها
مسائل محیطی	کنترل آلودگی، جلوگیری از خسارات زیست محیطی، بازیافت یا جلوگیری از ضایعات، حفظ منابع طبیعی، تحقیق و توسعه، سیاست زیست محیطی، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیست‌محیطی، سایر مسائل محیطی.
محصولات و خدمات	توسعه محصول/سهم بازار، کیفیت محصول/ISO، ایمنی و سلامت محصول، توقف تولید، سایر محصولات و خدمات.
منابع انسانی	تعداد کارکنان، حقوق ماهانه/پاداش نقدی و مزایا، سهام تحت تملک کارمندان، بازنشستگی و مزایای پایان خدمت، سلامتی و ایمنی در محیط کار، برنامه‌های آموزش و توسعه کارکنان، ورزشی و رفاهی، وام یا بیمه کارمندان، روحیه و ارتباطات کارمندان، سایر منابع انسانی.
مشتریان	سلامتی مشتریان، شکایت‌ها/رضایت‌مندی مشتریان، سیاست پرداخت دیرتر برای مشتریان خاص، تدارک تسهیلات و خدمات پس از فروش، پاسخگویی به نیاز مشتریان، سایر مشتریان.
مسئولیت‌های جامعه	سرمایه‌گذاری اجتماعی، حمایت از فعالیت‌های جامعه، هدایا و خدمات خیریه، اقدامات قانونی/ادعای قضایی، فعالیت‌های مذهبی/فرهنگی، سایر مسئولیت‌های جامعه.
انرژی	حفظ و صرفه جویی در انرژی، توسعه و اکتشاف منابع جدید، استفاده از منابع جدید، سایر انرژی.

■ متغیرهای کنترلی

در این پژوهش برخی از مهم‌ترین متغیرهایی که بر مبنای مطالعات قبلی (چن و همکاران، ۲۰۱۶؛ وو و لیو، ۲۰۱۰؛ چنگ، ۲۰۰۴؛ رضائی پیتنه‌نوئی و محسنی، ۱۳۹۷؛ صدیقی، ۱۳۹۲) به عنوان عوامل موثر بر ضعف کنترل‌های داخلی شناخته شده‌اند، به عنوان متغیرهای کنترلی مدنظر قرار گرفتند که عبارتند از:

اندازه شرکت: انتظار می‌رود شرکت‌های بزرگ با مکانیزم حاکمیت شرکتی قوی‌تر، ضعف‌های کمتری در کنترل‌های داخلی داشته باشند. در این پژوهش اندازه شرکت برابر با لگاریتم طبیعی فروش شرکت می‌باشد (چن و همکاران، ۲۰۱۶).

اهرم مالی شرکت: انتظار می‌رود هر چقدر اهرم مالی ضعیف‌تر باشد شرکت‌ها به دلیل کمبود منابع مالی دارای نقاط ضعف کنترل داخلی بیشتری باشند. در این پژوهش اهرم مالی شرکت برابر با تقسیم بدهی‌ها بر دارایی‌های شرکت می‌باشد. (رضائی پیتنه‌نوئی و محسنی، ۱۳۹۷). **زیان‌دهی شرکت:** انتظار می‌رود شرکت‌های زیان‌ده و با وضعیت مالی ضعیف منابع کافی جهت استقرار اثربخش سیستم کنترل‌های داخلی را نداشته باشند و کمتر کنترل‌های داخلی را رعایت کنند. در این پژوهش برای اندازه‌گیری این متغیر اگر شرکت در سال مورد نظر زیان‌ده باشد عدد یک و در غیر اینصورت عدد صفر در نظر گرفته می‌شود (چنگ، ۲۰۰۴).

دوگانگی وظیفه مدیر عامل: دوگانگی وظیفه مدیر عامل یعنی اینکه رئیس هیئت مدیره یا نایب رئیس هیئت‌مدیره، مدیر عامل شرکت نیز باشد. انتظار می‌رود در صورت وجود دوگانگی و عدم وجود نظارت مناسب از سوی دیگر اعضای هیئت‌مدیره، مدیران رده بالای شرکت توجه کمتری به رعایت و استقرار کنترل‌های داخلی در شرکت داشته باشند. در این تحقیق اگر دوگانگی وظیفه مدیر عامل وجود داشته باشد عدد یک در غیر اینصورت عدد صفر در مدل در نظر گرفته می‌شود (صدیقی، ۱۳۹۲؛ وو و لیو، ۲۰۱۰).

اندازه هیئت مدیره: کنترل داخلی از مسئولیت‌های هیئت‌مدیره بوده و انتظار می‌رود هیئت مدیره‌های بزرگ از استراتژی‌هایی استفاده کنند که احتمال ضعف کنترل‌های داخلی شرکت را کاهش دهد (وو و لیو، ۲۰۱۰). در این پژوهش اندازه هیئت مدیره برابر با تعداد اعضای هیئت مدیره است.

نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره: انتظار می‌رود ضعف کنترل‌های داخلی شرکت با ارتقاء مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی و ویژگی‌های مختلف آن نظیر نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره شرکت کاهش یابد (رضائی پیتنه‌نوئی و محسنی، ۱۳۹۷). از این‌رو در این پژوهش نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره بعنوان یکی از متغیرهای کنترلی در نظر گرفته شد و

نحوه سنجش آن برابر با تعداد اعضای غیرموظف هیئت مدیره تقسیم بر کل اعضای هیئت مدیره می‌باشد.

۵- یافته‌های پژوهش

جدول (۳)، آمار توصیفی متغیرهای مورد آزمون که شامل برخی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی می‌باشد را برای نمونه‌ای متشکل از ۵۳۵ شرکت-سال مشاهده در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ نشان می‌دهد.

جدول (۳) - آمار توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق

نوع متغیر	نام متغیر	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار
کمی	مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت	۰/۲۴۳	۰/۲۰۵	۰/۱۵۳	۰/۴۶۱	۰/۰۸۶
	اندازه شرکت	۱۴/۱۲۸	۱۴/۰۳۴	۹/۰۶۹	۱۸/۶۰۱	۱/۵۸
	اهرم مالی	۰/۶۰۰	۰/۶۰۷	۰/۱۰۳	۲/۳۱۵	۰/۲۸۳
	اندازه هیئت مدیره	۵/۱۵۵	۵	۵	۷	۰/۴۴۹
	نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره	۰/۶۰۲	۰/۶۰۰	۰	۱	۰/۲۲۹
		درصد فراوانی ۱	درصد فراوانی ۰	مد		
کیفی	ضعف کنترل‌های داخلی	%۵۶/۲۶			%۴۳/۷۴	۱
	زیان‌دهی	%۱۱/۹۶			%۸۸/۰۴	۰
	دوگانگی وظیفه مدیر عامل	%۲۰/۳۷			%۷۹/۶۳	۰

همان‌گونه که در جدول (۳) ملاحظه می‌شود، میانگین متغیر افشای مسئولیت اجتماعی برابر با ۰/۲۴۳ بوده و بیانگر آن است که شرکت‌های مورد بررسی، حدود ۲۴ درصد چک لیست مربوط به افشای مسئولیت اجتماعی را افشا می‌کنند. همچنین ملاحظه مقدار میانگین متغیر اهرم مالی نیز حاکی از آن است که به‌طور متوسط حدود ۶۰ درصد از دارایی‌های شرکت‌های نمونه از طریق بدهی و استقراض، تامین مالی شده‌اند. علاوه بر این، با توجه به جدول (۳) می‌توان دریافت که حدود ۵۶ درصد از شرکت‌های مورد بررسی دارای ضعف کنترل‌های داخلی در گزارش حسابرسی خود هستند.

نتایج آزمون فرضیه پژوهش

با توجه به اینکه در این پژوهش متغیر وابسته، پیوسته نبوده و فقط یکی از دو ارزش صفر و یک را دارا است؛ بنابراین جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل رگرسیون لجستیک استفاده شده است. در مدل رگرسیون لجستیک وجود پیش‌فرض‌های مدل رگرسیون ضروری نمی‌باشد و مهم‌ترین ویژگی آن این است که نیازی به برقراری فرض‌های نرمال بودن و همسانی ماتریس‌های

کوواریانس ندارد. در مدل رگرسیون لجستیک جهت بررسی معناداری کلی مدل رگرسیون از آماره احتمال نسبت راستنمایی (LR) استفاده می‌شود. نیکویی برازش مدل رگرسیون لجستیک نیز با استفاده از آزمون هاسمر و لمشو بررسی می‌گردد (پنگ و همکاران، ۲۰۰۲). همچنین، بدلیل اینکه در مدل پژوهش حاضر علاوه بر متغیر وابسته، در سمت راست مساوی و در سمت متغیرهای توضیحی مدل نیز متغیرهای باینری (دو ارزشی) وجود دارد (زیان دهی و دوگانگی وظیفه مدیر عامل)؛ از مدل لجیت پنل استفاده نشده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه پژوهش در جدول (۴) ارائه شده است:

جدول (۴) - نتایج آزمون فرضیه پژوهش

متغیرها	ضرایب	انحراف معیار	آماره Z	سطح معناداری
عرض از مبدأ	۴/۰۹۴	۱/۴۶۴	۲/۷۹۶	۰/۰۰۵
مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت	-۳/۳۰۵	۱/۰۵۸	-۳/۱۲۲	۰/۰۰۲
اندازه شرکت	-۰/۲۵۹	۰/۰۶۵	-۳/۹۹۰	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۱/۴۶۵	۰/۴۰۸	۳/۵۹۰	۰/۰۰۰
زیان‌دهی	۰/۳۱۷	۰/۳۲۷	۰/۹۷۰	۰/۳۳۲
دوگانگی وظیفه مدیر عامل	-۰/۰۷۰	۰/۲۳۱	-۰/۳۰۴	۰/۷۶۱
اندازه هیئت مدیره	-۰/۰۱۲	۰/۲۰۹	-۰/۰۵۵	۰/۹۶۵
نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره	-۰/۳۱۸	۰/۴۰۳	-۰/۷۹۰	۰/۴۳۰
ضریب تعیین مکفادن	۰/۲۶۳			
آماره نسبت درست‌نمایی (LR)	آماره نسبت راستنمایی (LR)		۴۶/۷۹۹	
	احتمال آماره نسبت راستنمایی (LR)		۰/۰۰۰	
آماره هاسمر - لمشو	آماره هاسمر - لمشو		۹/۴۸۷	
	احتمال آماره هاسمر - لمشو		۰/۳۰۲	

با توجه به نتایج جدول (۴) از آزمون مدل رگرسیون لجستیک (۱)، سطح معناداری مربوط به آماره نسبت راستنمایی (LR) که مشابه آماره F در مدل رگرسیون خطی است و بیانگر معناداری کلی مدل رگرسیونی برازش شده می‌باشد، برابر ۰/۰۰۰ بوده و حاکی از آن است که مدل در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار می‌باشد. همچنین با توجه به اینکه احتمال آماره آزمون هاسمر - لمشو بزرگ‌تر از ۰/۰۵ محاسبه شده است، بنابراین مدل برآورد شده از برازش مناسبی برخوردار

است و متغیرهای توضیحی مدل، توانایی توضیح ضعف کنترل‌های داخلی را دارا می‌باشند. همچنین همان‌طور که در جدول (۴) نیز ملاحظه می‌شود، ضرایب برآوردی و آماره Z مربوط به متغیر افشای مسئولیت اجتماعی (CSR) منفی و در سطح خطای کمتر از ۵ درصد معنادار بوده که حاکی از وجود رابطه منفی معنادار بین افشای مسئولیت اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی می‌باشد. بر این اساس، فرضیه پژوهش مطابق با نظریه ذینفعان در سطح خطای ۵ درصد پذیرفته می‌شود و فرضیه پژوهش مطابق با نظریه علامت‌دهی رد می‌شود.

۶- نتیجه‌گیری و بحث

به‌منظور حفظ مسئولیت‌پذیری اجتماعی، شرکت‌ها تحت فشار زیادی برای حفظ استانداردهای اخلاقی و شفافیت در عملکرد تجاری خود هستند. براساس تئوری ذینفعان، شرکت‌های دارای مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دنبال افزایش سود بلند مدت، ایجاد اعتماد در سهامداران و انجام مسئولیت خود در قبال جامعه از طریق رفتارهای اخلاقی و شفاف هستند. در مقابل، براساس فرضیه علامت‌دهی، افرادی نظیر مدیران رده بالای شرکت و خود شرکت‌ها ممکن است که با مقاصد فرصت طلبانه مبادرت به انجام مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی، به نفع خود نمایند. لذا هدف اصلی این تحقیق بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و ضعف کنترل‌های داخلی، با توجه به نظریه ذینفعان و علامت‌دهی، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. با توجه به اینکه قدرت ذینفعانی نظیر مالکان، اعتباردهندگان و قانون‌گذاران بر سازمان اثرگذار بوده و سازمان‌های موفق، سازمان‌هایی هستند که با توجه به خواسته‌ها و حقوق ذینفعان رفتار کنند؛ نتیجه آزمون فرضیه پژوهش ضمن رد نظریه علامت‌دهی و تایید نظریه ذینفعان که معتقد است مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، از طریق رفع تعارضات میان مدیران و سایر گروه‌های ذینفع، باعث ارتقای سطح رفاه سهامداران و به حداکثر رساندن ثروت آن‌ها می‌شود، بیانگر آن است که شرکت‌های دارای مسئولیت‌پذیری اجتماعی از استانداردهای اخلاقی بالایی برخوردار بوده و فرهنگ و حاکمیت اینگونه شرکت‌ها نقش بسزایی در تعیین خط‌مشی‌های عملیاتی آن‌ها، از جمله سیاست‌های مرتبط با اجرای اثربخش سیستم کنترل‌های داخلی ایفا می‌نماید و نهایتاً مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر به بهبود اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت می‌شود. به عبارت دیگر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، باعث کاهش ضعف کنترل‌های داخلی می‌گردد. نتیجه بدست آمده در این تحقیق با یافته‌های پژوهش کیم و همکاران (۲۰۱۷) مبنی بر وجود رابطه منفی بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ضعف کنترل‌های داخلی شرکت، مطابقت دارد.

با توجه به نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر اهمیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی در اثربخشی کنترل‌های داخلی شرکت و تایید نظریه ذینفعان که معتقد است مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، باعث ارتقای سطح رفاه سهامداران و به حداکثر رساندن ثروت آن‌ها می‌شود، به سرمایه‌گذاران و تحلیلگران بازار سرمایه پیشنهاد می‌گردد که هنگام اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری به افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز توجه نموده و شرکت‌هایی را در اولویت قرار دهند که از مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتری برخوردارند. همچنین، به موسسات حسابرسی پیشنهاد می‌گردد که در ارزیابی خود از سطح ریسک شرکت صاحبکار و برنامه‌ریزی عملیات حسابرسی در کنار سایر عوامل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت را نیز مدنظر قرار دهند. علاوه بر این، براساس یافته‌های پژوهش حاضر، با در نظر گرفتن جایگاه مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود که کمیته تدوین استانداردهای حسابداری، استاندارد را در این خصوص تدوین نماید که همه شرکت‌ها آن را به کار ببرند. به سازمان بورس اوراق بهادار نیز به عنوان نهاد نظارتی پیشنهاد می‌گردد که با وضع دستورالعمل‌هایی، زمینه لازم برای اعمال برخی سیاست‌های تشویقی در خصوص افشای بیشتر اطلاعات مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را فراهم آورد.

در فرآیند انجام پژوهش علمی، مجموعه شرایطی وجود دارد که خارج از کنترل محقق است ولی به طور بالقوه می‌تواند نتایج پژوهش را تحت تاثیر قرار دهد. یکی از مهم‌ترین محدودیت پژوهش حاضر آن است که در این پژوهش متغیرهای موجود نسبت به اثر تورم تعدیل نشده‌اند که می‌تواند بر تعمیم نتایج تاثیر گذارد. در ادامه، به پژوهشگران آتی توصیه می‌شود که تاثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت بر حق‌الزحمه حسابرسی آن‌ها بررسی گردد. همچنین، پیشنهاد می‌گردد که واکنش بازار سرمایه به نقاط ضعف کنترل‌های داخلی شرکت نیز مورد مطالعه قرار گیرد.

فهرست منابع

- اسماعیل پور، رضا؛ اکبری، محسن؛ مسعودی فر، میثم. (۱۳۹۶). بررسی نقش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ارزش ویژه برند با میانجیگری شخصیت و خوشنامی برند (مورد بررسی: شرکت گلرنگ)، کاوشهای مدیریت بازرگانی، دوره ۹، شماره ۱۸، صص ۸۳-۱۰۶.
- اسماعیل پور، رضا؛ دوستار، محمد؛ سلطانی، شیما. (۱۳۹۳). نقش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در تصمیم خرید مصرف کنندگان بازار در حال اشباع شرکت‌های مواد غذایی، فصلنامه مدیریت بازرگانی، دوره ۶، شماره ۴، صص ۶۸۷-۷۰۸.
- حاجیها، زهره، اورادی، جواد، صالح آبادی، مهري. (۱۳۹۶). ضعف در کنترل‌های داخلی و تأخیر گزارش حسابرسی، فصلنامه حسابداری مالی، دوره ۹، شماره ۳۳، صص ۷۸-۹۶.

- حاجیها زهره، چناری بوکت، حسن. (۱۳۹۵). مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و چولگی بازده سهام، فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۷۷-۹۸.
- حاجیها، زهره؛ محمدحسین‌نژاد، سهیلا. (۱۳۹۴). عوامل تأثیرگذار بر نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۷، شماره ۲۶، صص ۱۱۹-۱۳۷.
- دارابی، رویا؛ وقفی، سید حسام؛ سلمانیان، مریم. (۱۳۹۵). بررسی ارتباط گزارشگری مسئولیت اجتماعی با ارزش و ریسک شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، جلد ۱، شماره ۲، صص ۲۱۳-۱۹۳.
- رضائی پیتته‌نوئی، یاسر؛ صفری گرایلی، مهدی؛ غلامرضاپور، محمد. (۱۳۹۸). کیفیت کارکنان و اثربخشی کنترل‌های داخلی: نقش تعدیلی نظارت خارجی، دانش حسابرسی، پذیرفته شده و در نوبت چاپ.
- رضائی پیتته‌نوئی، یاسر؛ عبداللهی، احمد. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت، مطالعات تجربی حسابداری مالی، پذیرفته شده و در نوبت چاپ.
- رضائی پیتته‌نوئی، یاسر؛ محسنی، خدیجه. (۱۳۹۷). بررسی ارتباط بین حضور زنان در هیئت‌مدیره و ضعف کنترل داخلی، شواهدی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۶، شماره ۳، صص ۴۳۹-۴۵۶.
- سپاسی سحر، حسن زاده مرتضی. (۱۳۹۵). تأثیر بعد اقتصادی مسئولیت اجتماعی شرکت روی پایداری سود. فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، جلد ۱، شماره ۱، صص ۱۲۳-۱۳۸.
- صدیقی، روح‌اله. (۱۳۹۲). ارتباط ساختار هیأت مدیره با محتوای اطلاعاتی سود حسابداری، مطالعات تجربی حسابداری مالی، دوره ۱۱، شماره ۳۷، صص ۱۲۵-۹۹.
- صفری گرایلی، مهدی. (۱۳۹۷). مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزشگذاری بازار از نگاهداشت وجه نقد شرکت. راهبرد مدیریت مالی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۱۶۳-۱۸۳.
- فخاری، حسین؛ رضائی پیتته‌نوئی، یاسر؛ نوروزی، محمد. (۱۳۹۵). تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت بر کارایی سرمایه‌گذاری. راهبرد مدیریت مالی، دوره ۴، شماره ۴، صص ۸۵-۱۰۶.
- مران جوری، مهدی؛ علی‌خانی، رضیه. (۱۳۹۳). افشای مسئولیت اجتماعی و راهبری شرکتی. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۱، شماره ۳، صص ۳۴۸-۳۲۹.
- مهربان پور، محمدرضا؛ کاظم پور، مرتضی؛ اسماعیل بیگی، فروغ. (۱۳۹۵). تبیین رابطه متقابل بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نظام راهبری شرکتی با استفاده از معادلات هم‌زمان. حسابداری سلامت، دوره ۵، شماره ۲، صص ۱۱۲-۱۲۹.

وحیدی الیزایی، ابراهیم؛ فخاری، ماندانا (۱۳۹۴). تاثیر مسئولیت پذیری اجتماعی بر عملکرد مالی. فصلنامه تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۲۷، صص ۸۴-۹۹.

وکیلی فرد، حمیدرضا؛ حسین پور، فاطمه. (۱۳۹۶). بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت. دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری. جلد ۲، شماره ۳، صص ۲۱۴-۱۸۵.

- Appuhami, R., and S. Tashakor. 2017. The Impact of Audit Committee Characteristics on CSR Disclosure: An Analysis of Australian Firms: An Analysis of Australian Firms, *Australian Accounting Review* 27(4): 400-420.
- Ashbaugh-Skaife, H., D. W. Collins, and W. R. Kinney Jr. 2007. The discovery and reporting of internal control deficiencies prior to SOX-mandated audits, *Journal of Accounting and Economics* 44: 166-192.
- Barnea, A., and A. Rubin. 2010. Corporate social responsibility as a conflict between shareholders, *Journal of Business Ethics* 97: 71-86.
- Bryan, S., and S. Lilien. 2005. Characteristics of firms with material weaknesses in internal control: An assessment of Section 404 of Sarbanes-Oxley, Working paper, Wake Forest University and City University of New York.
- Benlemlih, M. and M. Bitar. 2016. Corporate Social Responsibility and Investment Efficiency, *J Bus Ethics*, DOI: 10.1007/s10551-016-3020-2.
- Call, A. C., Campbell, J. L., Dhaliwal, D., S., and H.M. Moon Jr. 2017. Employee quality and financial reporting outcomes. *Journal of Accounting and Economics* 64(1): 123-149.
- Cheng, B., Ioannou, I., and G. Serafeim. 2014. Corporate social responsibility and access to finance, *Strategic Management Journal* 35(1): 1-23.
- Cheng, Y. K. 2004. Corporate Governance and Earnings Management: The Implications of Corporate Governance Best-Practice Principles for Taiwanese Listed Companies, *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 3(2): 73-105.
- Cheng, B., Ioannou, I. and G. Serafeim. 2014. Corporate social responsibility and access to finance, *Strategic Management Journal* 35(1): 1-23.
- Chen, Y., Eshleman, J. D. & Soileau, J. S. 2016. Board Gender Diversity and Internal Control Weaknesses, *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, 33: 11-19.
- Cho, S. Y., Lee, C. and Pfeiffer, R. J. 2013. Corporate social responsibility performance and information asymmetry, *Journal of Accounting and Public Policy*, 32(1): 71-83.
- Deng, X., J. Kang., and B. S. Low. 2013. Corporate social responsibility and stakeholder value maximization: Evidence from mergers. *Journal of Financial Economics* 110: 87-109.
- Donaldson, T., and L. E. Preston. 1995. The stakeholder theory of the corporation: Concept, evidence, and implications, *Academy of Management Review* 20: 701-711.

- Doyle, J. T., W. Ge, and S. McVay. 2007. Determinants of weaknesses in internal control over financial reporting, *Journal of Accounting and Economics* 44: 193–223.
- El Ghoul, S., O. Guedhami, H. Wang, C. C. Y. Kwok. 2016. Family control and corporate social responsibility. *Journal of Banking & Finance* 73: 131-146.
- Ge, W., and S. McVay. 2005. The disclosure of material weaknesses in internal control after the Sarbanes-Oxley Act, *Accounting Horizons* 19: 137–158.
- Giannarakis, G. 2014. The determinants influencing the extent of CSR disclosure. *International Journal of Law and Management* 56 (5): 393-416.
- Gras-Gil, E., M. P. Manzano, and J. H. Fernandez. 2016. Investigating the relationship between corporate social responsibility and earnings management: Evidence from Spain, *Business Research Quarterly* 51: 1–11.
- Guo, J., Huang, P., Zhang, Y., and N. Zhou. 2016. The effect of employee treatment policies on internal control weaknesses and financial restatements. *Accounting Review* 91(4): 1167–1194.
- Harjoto, M. A. 2018. Corporate Social Responsibility and Corporate Fraud. *Social Responsibility Journal* 13(4): 762-779.
- Hoitash, U., R. Hoitash, and J. C. Bedard. 2009. Corporate governance and internal control over financial reporting: A comparison of regulatory regimes, *The Accounting Review* 84: 839–867.
- Iatridis, G. E. 2013. Environmental Disclosure Quality: Evidence on Environmental Performance, Corporate Governance and Value Relevance, *Emerging Markets Review*, 14: 55-75.
- Ioannou, I., G. Serafeim 2012. What drives corporate social performance? The role of nation-level institutions, *Journal of International Business Studies* 43 (9): 834-864.
- Jensen, M. C. 2001. Value maximization, stakeholder theory, and the corporate objective function, *Journal of Applied Corporate Finance* 14: 8–21.
- Jo, H., and M. Harjoto, 2011. Corporate governance and firm value: The impact of corporate social responsibility, *Journal of Business Ethics* 103: 351–383.
- Kim, Y., M. S. Park, and B. Wier. 2012. Is earnings quality associated with corporate social responsibility? *The Accounting Review* 87: 761–796.
- Kim, Y.S., Kim, Y., and H. Kim. 2017. Corporate social responsibility and Internal Control Effectiveness. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies* 46: 341–372.
- Liu, C., Lin, B., and W. Shu. 2017. Employee quality, monitoring environment and internal control. *China Journal of Accounting Research* 10(1): 51-70.
- Li, C., J. Lim, and Q. Wang. 2007. Internal and external influences on IT control governance, *International Journal of Accounting Information Systems* 8: 225–239.
- Mahoney, L. S. 2012. Standalone CSR reports: A Canadian analysis, *Issues in Social & Environmental Accounting* 6: 4–25.
- Orlitzk, M., and J. D. Benjamin. 2001. Corporate social performance and firm risk: A metaanalytic review, *Business and Society* 40: 369–396.
- Park, J., H. Lee, & C. Kim. 2014. Corporate social responsibilities, consumer trust and corporate reputation: South Korean consumers' perspectives. *Journal of Business Research*, 67(3): 295-302.

-
- Peng, C. Y. J., K. L. Lee, and G.M. Ingersoll. 2002. An introduction to logistic regression analysis and reporting, *The Journal of Educational Research* 96(1): 3-14.
- Rice, S. C., and D. P. Weber. 2012. How effective is internal control reporting under SOX 404? Determinants of the (non-)disclosure of existing material weaknesses, *Journal of Accounting Research* 50: 811-843.
- Shea, L. J. 2010. Using consumer perceived ethicality as a guideline for corporate social responsibility strategy: A commentary essay, *Journal of Business Research* 63: 263-264.
- Wu. C., and V. Liu. 2010. The Release Timing of Annual Reports and Board Characteristics, *Accounting and Business Research* 41(6): 39-96.